

درس خارج فقه، مضرت آیت الله مسینی بوشهری (دامت برکاته)

موضوع کلی: فصل في الوضوءات المستحبة

موضوع جزئی: اتيان غايات متعددة، با وضوی واحد

سال تحصیلی: ۹۸-۹۷

تاریخ: ۵ آذر ۱۳۹۶

مصادف با: ۷ ربیع الأول ۱۴۳۹

جلسه: ۲۱

«الحمد لله رب العالمين وصلى الله على محمد وآله الطاهرين واللعن على اعدائهم اجمعين»

مسأله ۴۸۸: «إذا كان للوضوء الواجب غايات متعددة فقصد الجميع حصل امتثال الجميع و أثيب عليها كلها وإن قصد البعض حصل الامتثال بالنسبة إليه و يثاب عليه، لكن يصح بالنسبة إلى الجميع و يكون أداء بالنسبة إلى ما لم يقصد وكذا إذا كان للوضوء المستحب غايات عديدة و إذا اجتمعت الغايات الواجبة و المستحبة أيضاً يجوز قصد الكل و يثاب عليها و قصد البعض دون البعض و لو كان ما قصده هو الغاية المندوبة و يصح معه إتيان جميع الغايات و لا يضر في ذلك كون الوضوء عملاً واحداً لا يتصف بالوجوب و الاستحباب معاً و مع وجود الغاية الواجبة لا يكون إلّا واجباً لأنه على فرض صحته لا ينافي جواز قصد الأمر الندي و إن كان متصفاً بالوجوب، فالوجوب الوصفي لا ينافي الندب الغائي، لكن التحقيق صحة اتصافه فعلاً بالوجوب و الاستحباب من جهتين»^۱.

مرحوم سيد (ره) فرموده است که اگر وضوی واجب، غايات متعددی داشته باشد و شخص همه آن غايات را [با وضوی واحد] قصد کند، [با وضوی واحد] امتثال جميع آن غايات محقق خواهد شد و ثواب نیز به همه آن غايات تعلق خواهد گرفت و اگر شخص [با وضویی که می گیرد]، بعضی از غايات را قصد کند، امتثال نسبت به همان غایتی که قصد کرده است، محقق خواهد شد و ثواب به همان غایت تعلق می گیرد، اما وضویی که گرفته است نسبت به همه غايات، صحیح است [، یعنی وضوی شخص نسبت به غايات دیگری که از ابتدا قصد نکرده بوده نیز صحیح است] و تکلیف نسبت به غاياتی که از ابتدا قصد نشده بود نیز ادا می شود [، مثل اینکه شخص به قصد خواندن نماز در مسجد الحرام، وضو گرفته است و بعد از ورود به مسجد الحرام طواف واجب را (که نماز آن واجب است) نیز انجام دهد]. در غايات مستحبی که بر وضو مترتب می شوند نیز مطلب از همین قرار است [، یعنی اگر همه غايات، قصد شده باشند، با وضوی واحد، همه آن غايات امتثال شده است و ثواب به همه آنها تعلق خواهد گرفت و اگر بعضی از غايات قصد شده باشند، امتثال نسبت به همان غایتی که قصد شده است، محقق خواهد شد و ثواب نیز به همان غایت تعلق خواهد گرفت، اما وضویی که گرفته است نسبت به همه غايات، صحیح است]...

چند فرع در مسأله مذکور، قابل بررسی است:

فرع اول اینکه، اگر وضوی واجب غايات متعددی داشته باشد و شخص همه آن غايات را [با یک وضوی واجب] قصد کند، [با وضوی واحد] امتثال جميع آن غايات محقق شده است و ثواب نیز به همه آن غايات تعلق خواهد گرفت.

فرع دوم اینکه، اگر شخص [با وضویی که می گیرد]، بعضی از غايات را قصد کند، امتثال نسبت به همان غایتی که قصد کرده است، محقق خواهد شد و ثواب به همان غایت تعلق می گیرد، اما وضویی که گرفته است نسبت به همه غايات، صحیح است [، یعنی

۱. سيد محمدکاظم، طباطبایی يزدي، العروة الوثقى، ج ۱، ص ۱۹۷.

وضوی شخص نسبت به غایات دیگری که از ابتدا قصد نکرده بوده نیز صحیح است] و تکلیف نسبت به غایاتی که از ابتدا قصد نشده بود نیز ادا می‌شود [، مثل اینکه شخص به قصد خواندن نماز در مسجد الحرام، وضو گرفته است و بعد از ورود به مسجد الحرام طواف واجب را (که نماز آن واجب است) نیز انجام دهد].

دو نکته در رابطه با غایاتی که بر وضو مترتب می‌شوند:

نکته اول: گاهی غایاتی که بر وضو مترتب می‌شوند، واجبند، گاهی مستحبند و گاهی غایات مترتب بر وضو، ترکیبی از غایات واجب و مستحبند. اگر مکلف به قصد انجام غایت واجب وضو بگیرد، آثار غایت واجب بر آن وضو مترتب خواهد شد و اگر به قصد انجام غایت مستحب، وضو بگیرد، آثار غایت مستحب بر آن وضو مترتب خواهد شد و بر اساس آنچه قصد کرده است، به او ثواب داده خواهد شد.

نکته دوم: قصد شخص نسبت به غایاتی که بر وضو مترتب می‌شود، گاهی قصد تفصیلی است و گاهی قصد اجمالی است. گاهی نیز قصد مورد نظر، به صورت عرضی است و گاهی به صورت طولی است، یعنی گاهی آنچه قصد شده‌اند در عرض هم و به صورت یک‌جا قصد شده‌اند، مثل اینکه قصد کرده است برای نماز ظهر، نماز عصر و نماز طواف وضو بگیرد، ولی گاهی غایاتی که قصد شده‌اند در طول هم هستند، مثل اینکه نخست، قصد کرده است که برای نماز واجب وضو بگیرد و سپس قصد می‌کند که با وضویی که برای نماز واجب گرفته است، طواف را نیز انجام بدهد.

فروع سوم اینکه، اگر غایات واجب و مستحب با هم جمع شوند [، مثل اینکه شخص با وضوی واحد بخواهد نماز نافله صبح و فریضه صبح را انجام دهد]، جایز است که شخص [با وضوی واحد] همه آن غایات واجب و مستحب را قصد کند و ثواب نیز به همه آن غایات تعلق می‌گیرد [، یعنی شخص اگر هر دو غایت واجب و مستحب را قصد کند، امتثال نسبت به هر دو غایت واجب و مستحب، محقق شده است و به هر دو ثواب تعلق می‌گیرد]؛ اعم از اینکه گفته شود که امر استحبابی در امر وجوبی مُندک می‌شود [، یعنی محو می‌شود] و یا اینکه امر استحبابی در امر وجوبی مُندک نمی‌شود و امر استحبابی و وجوبی مستقلند.

سؤال: اگر شخص به قصد انجام غایت واجب وضو گرفته است [که طبعاً وضوی او صحیح است و جای بحث ندارد]، آیا می‌تواند با این وضو، غایت مستحب را نیز انجام بدهد؟

پاسخ: انجام غایت مستحب با وضویی که به قصد انجام غایت واجب، گرفته شده است، اشکالی ندارد زیرا انجام امر استحبابی نیاز به یک مقدمه‌ای دارد [که داشتن طهارت است] و آن مقدمه با انجام وضوی واجب به قصد انجام غایت واجب، حاصل شده است.

سؤال

اگر شخص به قصد انجام غایت مستحب، وضو بگیرد، آیا می‌شود با چنین وضویی، غایت واجب را نیز انجام بدهد؟

پاسخ

عده‌ای گفته‌اند که چنین وضویی باطل است و نمی‌توان با این وضو امر واجب را اتیان کرد زیرا اولاً: ترتب دو غایت وجوب و مستحب بر وضویی که به قصد غایت مستحب، گرفته شده است، صحیح نیست چون اجتماع وجوب و استحباب در یک چیز امکان ندارد زیرا وجوب و مستحب دو امر متضادند لذا اجتماع این دو ممکن نیست چون وجوب، چیزی است که فعل آن لازم است و ترک آن جایز نیست، اما مستحب، چیزی است که فعل آن رجحان دارد و ترک آن نیز جایز است لذا چیزی که ترک آن جایز

نیست و فعل آن لازم است [واجب] و چیزی که ترک آن جایز است و فعل آن الزام آور نیست [مستحب] دو امر متضادند که با هم جمع نمی‌شوند.

توضیح اینکه، اگر وضوی که به قصد انجام مستحب گرفته شده است، مقدمه برای واجب قرار داده شود، در این صورت وضویی که مقدمه برای غایت واجب قرار گرفته است، متصف به وجوب می‌شود چون وقتی ذی‌المقدمه واجب باشد، مقدمه [وضو] نیز واجب می‌شود زیرا بین مقدمه و ذی‌المقدمه ملازمه وجود دارد و وقتی که این وضو جنبه وجوب پیدا کرد، نمی‌تواند متصف به وصف استحباب نیز باشد چون وجوب و استحباب متضادند و با هم جمع نمی‌شوند [الضّدان، امران وجودیان لایجتماعان و قد یرتفعان]. بنابراین، نمی‌توان با وضویی که به قصد انجام عمل مستحب، گرفته شده است، عمل واجب را انجام داد چون اگر بخواهد با آن وضو، عمل واجب را انجام بدهد، آن وضو [از باب مقدمه واجب] به وصف وجوب متّصف خواهد شد و چون از ابتدا به قصد انجام مستحب وضو گرفته است، انجام واجب با چنین وضویی ممکن نیست و آن وضو باطل خواهد شد زیرا «ما قُصِدَ لَمْ یَقَعْ و ما وَقَعَ لَمْ یُقَصَّد».

آیت الله خویی (ره) فرموده است که در صورتی نمی‌توان با وضویی که به قصد انجام مستحب، گرفته شده است، نمی‌توان امر واجب را انجام داد که به وجوب شرعی مقدمه قائل باشیم، ولی اگر وجوب شرعی مقدمه را قائل نباشیم، بلکه وجوب عقلی مقدمه را قائل باشیم مشکل، مذکور [اجتماع متضادان و «ما قصد لم یقع و ما وقع لم یقصد»] پیش نخواهد آمد و جمع بین وجوب عقلی مقدمه و استحباب مشکلی ندارد. در رابطه با وجوب مقدمه، دو دیدگاه وجود دارد؛ اول اینکه، همان‌طور که ذی‌المقدمه، شرعاً واجب است، مقدمه نیز شرعاً واجب است و دوم اینکه، مقدمه، وجوب شرعی ندارد.

بحث جلسه آینده: کلام شیخ انصاری (ره) و مرحوم سید (ره) در رابطه با جمع بین وضوی که قصد غایت مستحب و امتثال امر وجوبی با چنین وضویی، ان‌شاءالله در جلسه آینده بیان خواهد شد.

«الحمد لله رب العالمین»